

РОГОВЕНКО О. В.,

доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного
та інформаційного права
(Сумський національний аграрний
університет)

РІЗНИЧЕНКО Ю. К.,

студентка II курсу юридичного
факультету
(Сумський національний аграрний
університет)

УДК 342.6:328

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.2>

ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА РІВЕНЬ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті розкриваються особливості функціонування місцевого самоврядування в Україні в умовах воєнного стану, що зумовлює значну трансформацію традиційних управлінських механізмів і зміну ролі місцевої влади у забезпеченні життєдіяльності громад. Наголошується, що органи самоврядування стали не лише інституціями, які відповідають за вирішення поточних адміністративних завдань, а й ключовими суб'єктами, від ефективності дій яких залежить соціальна стабільність, згуртованість населення та здатність громади протистояти кризовим явищам.

Особлива увага приділяється проблематиці довіри громадян до місцевої влади, оскільки саме вона визначає легітимність прийнятих рішень, готовність населення до співпраці та рівень підтримки управлінських ініціатив. Проаналізовано вплив реформ децентралізації на формування стійкості територіальних громад, окреслено ключові виклики, пов'язані з демографічними змінами, економічними труднощами, соціальною напругою та ризиками надмірної централізації.

Аналізується важливість стабільного функціонування система управління місцевого самоврядування в особливий період. Зокрема, акцентується увага на основні виклики в діяльності військово-цивільних адміністрацій. У роботі розкривається ключові завдання місцевих органів, які реалізуються через підтримку розвитку місцевого самоврядування та забезпечення доступу громадян до основних послуг і ресурсів, включаючи правову допомогу, соціальну підтримку та інформаційні ресурси.

Зроблено висновок, що для забезпечення стабільності місцевого управління та відновлення демократичних процесів після завершення війни необхідним є поєднання безпекових заходів із принципами децентралізації, активне впровадження цифрових технологій, а також зміцнення ролі громадянського суспільства у формуванні прозорої та підзвітної моделі місцевої влади.

Ключові слова: *місцеве самоврядування, довіра громадян, воєнний стан, демократичні інститути, децентралізація, військові адміністрації.*

Rogovenko O. V., Riznychenko Yu. K. Local self-government activities and the level of citizens' trust in local authorities in the conditions of martial state

The article examines the specific features of local self-government functioning in Ukraine under the conditions of martial law, which significantly transform the traditional mechanisms of governance and reshape the role of local authorities in ensuring the vital activities of communities. It is emphasized that local self-government bodies act not only as institutions responsible for routine administrative tasks, but also as key actors whose efficiency determines social stability, civic cohesion, and the ability of communities to withstand crisis challenges.

Special attention is paid to the issue of citizens' trust in local authorities, since this factor directly affects the legitimacy of decision-making, the readiness of the population for cooperation, and the level of support for managerial initiatives. The article also analyzes the impact of decentralization reforms on the resilience of territorial communities and outlines the main challenges related to demographic shifts, economic difficulties, social tensions, and risks of excessive centralization.

The importance of stable functioning of the local self-government management system in a special period is analyzed. In particular, attention is focused on the main challenges in the activities of military-civilian administrations. The work reveals the key tasks of local authorities, which are implemented through supporting the development of local self-government and ensuring citizens' access to basic services and resources, including legal assistance, social support and information resources.

The study concludes that in order to maintain stability of local governance and preserve democratic processes during and after the war, it is crucial to balance security requirements with the principles of decentralization, to implement digital technologies, and to strengthen the role of civil society in creating transparent and accountable models of local governance.

Key words: *local self-government, citizens' trust, martial law, democratic institutions, decentralization, military administrations.*

Вступ. В умовах воєнного стану, запровадженого в Україні через збройну агресію, особливого значення набуває діяльність органів місцевого самоврядування, адже саме вони залишаються найближчою ланкою влади до громадян і забезпечують безперервність життєво важливих процесів на місцях. На відміну від центральних інституцій, які працюють на стратегічному рівні, місцеві органи влади безпосередньо контактують з населенням, оперативно реагують на його потреби та формують умови для стабільності громади в кризових ситуаціях.

Місцеве самоврядування виконує цілу низку завдань, що в умовах війни набули особливого змісту: це і координація роботи комунальних служб, і організація надання гуманітарної допомоги, і підтримка внутрішньо переміщених осіб, і взаємодія з територіальною обороною, і створення умов для забезпечення громадського порядку та безпеки. У надзвичайних обставинах саме місцева влада стає першим і головним посередником між громадянином та державою, а отже – її ефективність і результативність безпосередньо впливають на якість життя людей, їхню захищеність та відчуття справедливості.

Невід'ємним чинником успішного виконання цих завдань виступає рівень довіри громадян до органів місцевого самоврядування, адже саме довіра є підґрунтям конструктивної взаємодії між владою та суспільством. Коли громадяни переконані у прозорості та чесності діяльності місцевої влади, вони проявляють більшу готовність дотримуватися рішень, підтримувати ініціативи та брати активну участь у волонтерських і суспільних проєктах. Натомість низький рівень довіри здатен породжувати відчуження, соціальну напругу, опір управлінським рішенням і, як наслідок, зниження ефективності системи управління в цілому.

Актуальність вивчення цього питання обумовлена також тим, що воєнні виклики трансформують функції та пріоритети місцевого самоврядування. Органи влади змушені адаптуватися до нових обставин, працювати в умовах ресурсних обмежень, забезпечувати населення інформацією, протидіяти дезінформації та зміцнювати соціальну згуртованість. Цей процес потребує високого рівня професійності управлінців, а також формування нових підходів до комунікації з громадянами, які перебувають у стані постійного психологічного та соціального напруження.

З наукової точки зору дослідження довіри до місцевої влади є важливим не лише для оцінки поточного стану суспільно-політичних процесів, але й для прогнозування подальшого розвитку місцевого самоврядування в післявоєнний період. Виявлення чинників, що зміцнюють або, навпаки, підривають довіру, дозволяє визначити стратегічні напрями вдосконалення управлінських практик, спрямованих на забезпечення стійкості громади, ефективне використання ресурсів і підтримання високого рівня легітимності влади.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне вивчення діяльності органів місцевого самоврядування та визначення рівня довіри громадян до місцевої влади в умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку з військовою агресією проти України. У фокусі дослідження – оцінка ефективності управлінських рішень, рівень комунікації між владою та громадою, здатність місцевого самоврядування забезпечувати базові послуги, підтримувати безпеку, соціальну згуртованість та адаптуватися до кризових умов.

Особлива увага приділяється впливу воєнного стану на механізми прозорості, підзвітності та участі громадян у прийнятті рішень. Дослідження також має на меті виявити основні чинники, що впливають на рівень довіри до місцевої влади, включно з інформаційною політикою, ефективністю управління гуманітарною допомогою, підтримкою внутрішньо переміщених осіб тощо.

Результати дослідження. Зростання наукової уваги до проблематики функціонування місцевого самоврядування та довіри громадян до органів влади в умовах кризових ситуацій свідчить про її виняткову актуальність та стратегічне значення для розвитку українського суспільства. У працях таких відомих дослідників, як М. Баймуратов, А. Двігун, Є. Дуліба, О. Лялюк, М. Савчин, А. Фомін та інших, простежується прагнення до глибокого теоретичного осмислення й практичного аналізу ролі місцевої влади у забезпеченні стійкості демократичної системи. Вони наголошують, що саме інститути самоврядування стають базовим рівнем організації суспільного життя, здатним гарантувати ефективність управління навіть за умов воєнних викликів чи масштабних криз [2, 4, 5].

Актуальність цієї теми значно зростає в умовах багатовимірних загроз, які включають не лише збройні конфлікти, але й техногенні чи екологічні катастрофи, інформаційні війни, кібератаки та політичні маніпуляції. У таких реаліях постає необхідність у створенні сучасних управлінських стратегій, які забезпечуватимуть стабільність місцевої влади, підвищуватимуть рівень її легітимності та сприятимуть формуванню довгострокової довіри громадян.

Виклад основного матеріалу. Правове підґрунтя, яке визначило напрям розвитку інститутів місцевого самоврядування в Україні та їхнє наближення до європейських стандартів, сформоване насамперед Конституцією України. У статтях 140–146 Основного Закону чітко закріплені основні принципи організації місцевого врядування, компетенції органів самоврядування, а також особливості їхньої взаємодії з державними структурами. Водночас Конституція закріпила положення, що визнають місцеве самоврядування однією з ключових демократичних засад, що забезпечило основу для подальшого нормативного регулювання у цій сфері [9].

Сучасна модель самоврядування в Україні значною мірою сформована під впливом реформи децентралізації, що ґрунтувалася на прийнятті низки спеціальних законів. До найважливіших належать: Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування» [6], який підтвердив інтеграцію нашої держави у європейський правовий простір; Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [7], що визначає організаційні та

правові засади діяльності рад; а також Закон «Про засади державної регіональної політики», спрямований на подолання дисбалансів соціально-економічного розвитку.

Окремі спеціальні акти – «Про органи самоорганізації населення», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про службу в органах місцевого самоврядування» та інші – деталізують окремі елементи системи, формуючи єдину цілісну законодавчу базу для сталого розвитку демократичного врядування.

Одна з ключових особливостей організації роботи місцевих органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у період воєнного стану полягає у тому, що на території України поряд із діючими органами влади створюються спеціальні військові адміністрації. Ці адміністрації виконують подвійне коло функцій: з одного боку, вони реалізують завдання, які координуються та контролюються КМУ, а з іншого – здійснюють повноваження у сфері оборони, громадської безпеки, захисту критично важливої інфраструктури, а також забезпечують виконання заходів правового режиму воєнного стану, що спрямовуються і контролюються Генеральним штабом Збройних сил України.

Водночас у тих територіальних громадах, де органи місцевого самоврядування не втратили спроможності діяти, вони продовжували функціонувати та реалізовувати свої обов'язки відповідно до закону. Під час дії воєнного стану в Україні неодноразово виникали ситуації, коли такі органи влади втрачали можливість виконувати покладені на них функції через різні причини, серед яких – виїзд керівників громад за їхні межі, викрадення посадових осіб представниками ворожих сил або колабораційна діяльність окремих представників влади.

Основними викликами, з якими зіткнулося місцеве самоврядування у воєнний період, стали масштабна гуманітарна криза, пов'язана зі значним напливом внутрішньо переміщених осіб, масовими руйнуваннями об'єктів інфраструктури та нестачею ресурсів, а також необхідність ефективної координації з центральною владою в умовах війни. Додатковими труднощами виступають суттєве скорочення бюджетних надходжень та активне поширення російської дезінформації.

В умовах сучасних викликів, коли Україна проходить складний етап відновлення деокупованих територій, ключового значення набуває ефективна взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських організацій. Саме така співпраця створює можливість для оперативного реагування на нагальні потреби громади, а також дозволяє залучати додаткові фінансові, людські та інформаційні ресурси, що необхідні для сталого розвитку та підвищення стійкості місцевих спільнот [1, с. 14–25].

Важливим кроком у цьому напрямі стало ухвалення Закону України «Про публічні консультації» у червні 2024 року, який закріпив нові інструменти громадської участі та підвищив рівень прозорості у прийнятті управлінських рішень. Законодавство визначає обов'язковість проведення громадських обговорень, консультацій, організації діяльності дорадчих органів та запровадження механізмів бюджету участі, що формує основу для посилення довіри між владою, громадянами та інститутами громадянського суспільства.

Особливе значення має прозорість управління та відкритість процесів ухвалення рішень. Прозорий розподіл бюджетних коштів, публічний звіт органів влади та можливість мешканців безпосередньо впливати на місцеву політику суттєво зменшують соціальну напругу, що є вкрай важливим у воєнний період.

Спільні проєкти органів місцевої влади та громадських організацій відкривають нові можливості для обміну досвідом та застосування інноваційних рішень. Проведення конференцій, круглих столів і відкритих зустрічей створює платформу для конструктивного діалогу та вироблення узгоджених стратегій. Хоча в Україні запроваджено воєнний стан і діють певні обмеження, вони не позбавляють громадян можливості брати активну участь у процесах місцевого самоврядування. Навпаки, складні умови сьогодення змусили активістів та представників громадських організацій переглянути напрями своєї діяльності та зосередитися на завданнях, безпосередньо пов'язаних із війною.

Співпраця між громадськістю та органами місцевого самоврядування в умовах війни набула особливого значення. Волонтерські ініціативи охоплюють широкий спектр напрямів – від гуманітарної та психологічної допомоги до юридичного супроводу, реєстрації внутрішньо переміщених осіб, консультацій і сприяння у пошуку житла чи роботи. Особливу увагу приділяють допомозі військовим, цивільному населенню, людям, які опинилися в полоні або були незаконно позбавлені волі. Важливо, що навіть за умов обмеженої безпеки місцеві органи влади не відмовляються від діалогу з громадянами. Навпаки, активно впроваджуються нові форми взаємодії – електронні консультації, дистанційні конференції, онлайн-опитування [4, с. 34–38].

Українські громади сьогодні стикаються з цілим комплексом складних і взаємопов'язаних викликів, які потребують не лише термінового реагування, але й вироблення довгострокових стратегій розвитку. Насамперед, це масштабні руйнування житлового фонду, транспортної мережі та об'єктів критичної інфраструктури, що значно ускладнює забезпечення населення житлом, медичними послугами, освітніми умовами та належним функціонуванням комунальних систем. Одночасно в країні відбуваються серйозні демографічні трансформації, пов'язані з масовим внутрішнім переміщенням громадян і вимушеною міграцією значної кількості людей за кордон.

Не менш гострою проблемою залишається економічна нестабільність. Припинення діяльності частини підприємств і вимушене переміщення інших призвели до зменшення кількості робочих місць, падіння обсягів виробництва та зниження податкових надходжень до місцевих бюджетів, що створює значні фінансові труднощі для органів влади. Ситуацію ускладнює також енергетична криза, яка змушує громади активно впроваджувати заходи з енергозбереження, налагоджувати використання альтернативних джерел енергії та забезпечувати безперебійне постачання енергоресурсів для життєво необхідних об'єктів [5, с. 46–55].

В умовах постійних безпекових загроз місцеве самоврядування має підсилювати систему цивільного захисту, забезпечувати готовність укриттів, формувати ефективну взаємодію з військовими структурами та правоохоронними органами. Особливе місце у сучасних умовах посідає завдання забезпечення енергетичної стійкості, адже саме від стабільного функціонування лікарень, навчальних закладів, систем теплопостачання та водопостачання залежить життєдіяльність громад.

Українські громади сьогодні стикаються з безпрецедентними демографічними викликами, що виникли внаслідок російської агресії, і ці виклики мають складну динаміку, оскільки вони включають масовий виїзд частини населення до інших регіонів країни або за кордон, мобілізацію значної кількості працездатних громадян, серед яких є висококваліфіковані фахівці, а також значний приплив внутрішньо переміщених осіб, що створює додаткове навантаження на місцеву інфраструктуру та соціальні служби. Така ситуація призводить до серйозних демографічних дисбалансів і потребує від органів місцевого самоврядування розробки нових, ефективних підходів до управління людськими ресурсами [12, с. 54].

Особливої уваги потребує інтеграція внутрішньо переміщених осіб, оскільки багато з них не планують залишатися в нових громадах надовго, що ускладнює їх повноцінну участь у місцевому економічному та соціальному житті, а ще створює подвійний виклик: з одного боку, зростає навантаження на соціальні та освітні служби, а з іншого – потенціал ВПО для економічного розвитку громади використовується не повністю. Для подолання цих проблем органи місцевого самоврядування повинні розробляти комплексні стратегії інтеграції, які охоплюють як короткострокові, так і довгострокові перспективи, включаючи програми професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, підтримку підприємницьких ініціатив, соціальну адаптацію, доступ до освіти й медицини та забезпечення житлом [3, с. 115–124].

Варто підкреслити, що ефективна діяльність у сфері безпеки має надзвичайно важливий вплив на зміцнення соціальної згуртованості та формування довіри громадян до владних інституцій, оскільки коли люди відчують себе захищеними і бачать реальні результати роботи місцевої влади у забезпеченні їхньої безпеки, це сприяє позитивному ставленню до

органів місцевого самоврядування, а також стимулює активну громадянську участь у житті громади та прийнятті рішень. Ефективна безпека створює відчуття стабільності та порядку, що, у свою чергу, підтримує соціальну стійкість і сприяє зменшенню рівня напруги серед населення, особливо в умовах кризових ситуацій або воєнного стану.

Одним із важливих інструментів у цьому процесі є взаємодія з засобами масової інформації, які виконують роль посередника між владою та громадянами, інформуючи населення про заходи безпеки, плани розвитку та результати роботи місцевих органів влади. Прозоре висвітлення діяльності органів самоврядування у ЗМІ створює атмосферу довіри, зменшує поширення дезінформації та підвищує соціальну стабільність. У громадах Чернігівщини та Сумщини місцеві ради систематично публікують звіти про використання гуманітарної допомоги та коштів бюджету, що підвищує довіру громадян, сприяє їх активнішій участі в житті громади та зменшує поширення дезінформації.

У відносинах із центральною владою місцеве самоврядування виступає посередником, адаптуючи загальнонаціональні програми до місцевих умов, забезпечуючи їхню реалізацію та надаючи зворотний зв'язок щодо ефективності, при цьому активно інформуючи населення через місцеві та національні ЗМІ про хід виконання ініціатив і досягнуті результати.

Ще одним важливим чинником забезпечення стійкості громад є продуктивна взаємодія органів місцевого самоврядування з іншими рівнями влади та міжнародними партнерами, оскільки така співпраця має багатовимірний характер і вимагає від місцевих органів здатності балансувати між різними інтересами та пріоритетами, що включає адаптацію загальнонаціональних програм до місцевих умов, контроль за їхньою реалізацією та надання зворотного зв'язку щодо досягнутих результатів.

Співпраця з обласними та районними органами влади потребує налагодження ефективних механізмів координації, регулярного обміну інформацією та спільного планування ресурсів, що особливо актуально під час реалізації інфраструктурних проєктів, реагування на надзвичайні ситуації та управління бюджетними коштами. Взаємодія з міжнародними партнерами набуває додаткової важливості не лише в контексті війни та післявоєнного відновлення, а й у рамках євроінтеграційних процесів України.

Адаптація системи місцевого самоврядування до умов війни потребує не лише гнучких і надійних механізмів реагування на щоденні виклики, а й наявності чітко сформованого стратегічного бачення, яке орієнтуватиметься на післявоєнне відновлення країни. Збройна агресія змусила по-новому осмислити баланс між централізованими та децентралізованими підходами в управлінні, адже надмірне зосередження влади в одному центрі після завершення бойових дій може створювати ризики для демократії та знижувати ефективність управлінських процесів [14, с. 160–168].

Відновлення демократичного життя після війни передбачає завершення децентралізаційної реформи, яка на рівні громад уже продемонструвала свою результативність, проте на регіональному та районному рівнях і досі має незавершений характер. Це вимагає комплексного осмислення концептуальних засад та ухвалення державних рішень, що забезпечать адаптацію управлінської системи до нових реалій. Зміцнення місцевої влади повинно здійснюватися у тісному зв'язку з європейськими інтеграційними процесами, оскільки саме такий підхід гарантуватиме прозорість, підзвітність та стабільність інституцій.

Водночас громадянське суспільство виконує ключову функцію у збереженні соціальної стійкості та формуванні культури політичної відповідальності. Його подальший розвиток сприятиме зміцненню довіри населення до державних структур, зниженню соціальної напруги та поглибленню демократичних практик. Навіть в умовах воєнного стану важливо не обмежувати, а вдосконалювати канали участі громадян у прийнятті рішень, формуючи ефективний діалог між владою та суспільством.

Подальші реформи мають передбачати конкретні кроки, спрямовані на посилення фінансової спроможності місцевого самоврядування, професіоналізацію управлінських кадрів та розширення використання цифрових технологій. Це дозволить зробити процеси

ухвалення рішень більш відкритими, прозорими й доступними для громади. Особливе значення матиме розвиток системи інформаційної безпеки на національному та локальному рівнях, адже в умовах гібридної війни ворог активно застосовує інструменти дезінформації для дестабілізації суспільства.

Висновки. В умовах воєнного стану діяльність органів місцевого самоврядування набуває особливої значущості, оскільки саме вони виступають ключовими посередниками між державою та громадянами, забезпечуючи реалізацію державних програм на місцевому рівні та реагуючи на потреби населення у надзвичайних умовах, що виникають унаслідок воєнних дій. Одним із важливих аспектів такої діяльності є забезпечення безпеки громадян, що передбачає організацію цивільного захисту, контроль за функціонуванням критичної інфраструктури, оперативне реагування на загрози життю та здоров'ю населення, а також підтримку правопорядку і координацію з військовими та правоохоронними структурами. Ефективне виконання цих завдань формує відчуття стабільності серед громадян і значною мірою впливає на рівень їхньої довіри до місцевих органів влади.

Не менш важливим фактором є прозора комунікація з населенням, яка забезпечується через засоби масової інформації та соціальні платформи, що дозволяє інформувати громадян про заходи безпеки, плани відновлення інфраструктури, соціальні ініціативи та економічні програми. Така інформаційна взаємодія сприяє зміцненню довіри, зменшенню поширення дезінформації та активному залученню населення до процесів ухвалення рішень на місцевому рівні, що є особливо актуальним у воєнний період, коли необхідно швидко реагувати на зміни ситуації та координувати дії різних суб'єктів влади та громади.

Співпраця органів місцевого самоврядування з центральною, обласною та районною владою дозволяє ефективно реалізовувати державні програми та одночасно враховувати специфічні потреби місцевих громад, а взаємодія з міжнародними партнерами сприяє залученню фінансової, технічної та гуманітарної допомоги, обміну досвідом і впровадженню кращих практик управління.

Таким чином, можна зробити висновок, що у воєнний час рівень довіри громадян до місцевих органів влади безпосередньо залежить від ефективності їхньої діяльності у сфері безпеки, здатності забезпечити належний рівень життєдіяльності громад, оперативності реагування на виклики та прозорості комунікації. Місцеве самоврядування відіграє визначальну роль у підтримці соціальної стійкості, консолідації громад, розвитку економіки та підвищенні рівня громадянської активності, а його ефективність у воєнних умовах є критично важливою для збереження демократичних принципів та стабільності держави загалом.

Список використаних джерел:

1. Білоцерківська О. М. Територіальні громади як суб'єкт місцевого самоврядування: досягнення та виклики. *Сучасне суспільство*. 2023. Вип.2. С. 14–25.
2. Біла книга з питань реформування місцевого самоврядування в Україні / Мінрегіон України: є резул. провед. аналізу політики у сфері адмін.послуг експертами напряду з покращення якості надання адмін. послуг для населення Програми «U-LEAD з Європою». 2020. <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/545/White-Book.pdf>
3. Баймуратов М. О., Кофман Б. Я. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України: параметральні ознаки та роль у становленні локальної демократії. *Науковий збірник «InterConf»*. 2022. № 128. С. 116–124.
4. Двігун О.А. Стійкість та потенціал громад в умовах війни: загрози та заходи протидії. *Review of Transport Economics and Management*. 2024. № 10 (26). С. 34–38.
5. Дуліба Є. В. Особливості організації діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час воєнного стану. *Актуальні проблеми правознавства*. 2023. Вип. 4. С. 46–55.
6. Європейська хартія місцевого самоврядування. Рада Європи; Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985. *Офіційний вісник України*. 2015. 3 квіт.

7. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 2 трав. 2023 р. № 2493-III. *Урядовий кур'єр*. 2001. 4 лип.
8. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та деяких інших законів України щодо посилення відповідальності за незабезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів: Закон України від 12 лют. 2025 р. № 4240-IX. *Урядовий кур'єр*. 2025. 22 бер.
9. Конституція України : станом на 1 верес. 2016 р. / *Верховна Рада України*. Харків : Право, 2016. 82 с.
10. Круглашов А.М., Швидюк С.М. Місцеве самоврядування України в умовах війни: адаптація до нових викликів *Літопис Волині*. 2025. № 32. С. 238–246.
11. *Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу* / Потапенко В.Г., Баранник В.О., Бахур Н.В., та ін., аналіт. доп. 2023. С. 54.
12. Швидюк С. М. Роль місцевого самоврядування в підвищенні стійкості громад України в умовах війни. *ЄС-Східне партнерство в умовах геополітичних змін і безпекових викликів: можливості та нові формати співпраці*. 2024. С. 160–168.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

